

LISZT FERENC ÉS A MAGYAR MŰVELTSÉG

MINDEN NEMZET tudatalatti, ösztönszerű törekvése kibontakoztatni a benne rejlő erőket, kiteljesíteni a maga sajátos típusát s az ebben rejlő hatalmat. Igazi szellemi vezérei pedig azok, akiknek hatására felszabadulnak a benne szunnyadó energiák, akik ráébresztik önmagára, tudatosítják legmélyebb, legrejtettebb vágyait, sóvárgását. Ezt a megállapítást a ma közérdeklődés terében álló nagy hazafira vonatkoztatva, elénk todul a kérdés, milyen szerepet játszott Liszt Ferenc a XIX. század magyar kultúrtörténetében? Mik voltak azok a nemzeti vágyak, törekvések, amelyek az ő művészetében jutottak kifejezésre? Miben szolgálta a nemzeti haladás eszményét, a nemzeti géniusztudatosítását?

Liszt Ferencben az ember és a művész, a lét és az alkotás meg egyezése olyan tökéletes, hogy emberi egyéniségének ismerete nélkül ezekre a kérdésekre nem adhatunk feleletet. Legalább nagy vonásokban tisztázni kell, hogy élete és egyénisége, a külső és belső körülmények, milyen viszonyban álltak nemzeti feladatához? Mi volt itt előmozdító vagy hátráltató tényező ilyen feladat betöltésére?

A művész Liszt legkülönfélébb megnyilatkozása: a zongoraművész, a karmester, az alkotó, a pedagógus, az író, a bátor, megalkuvást nem ismerő úttörő, a jövő művészetét céltudatos propagandával előkészítő zenepolitikus, elválaszthatatlan a szellemi élet minden problémái és eseményei iránt érdeklődő mély gondolkodótól, a nemeslelkűségében, önzetlenségében páratlan embertől. Liszt úgy élt, ahogy alkotott, úgy alkotott, ahogy játszott, úgy játszott, ahogy tanított, dirigált, írt, gondolkodott. De mit jelent ez az úgy-ahogy?

Zsenge gyermekkorában már feltűnő rendkívüli zenei képességei életét a virtuóz világotjáró útjára sodorták. Magyarországon született, „magyar parlagon“, ami akkor — iŕn-et írunk — azt jelentette, hogy tehetségének kiművelésére idegen kultúrához kellett fordulnia, idegen nemzetek szellemi javait befogadnia. Az okos, világ- és emberismerő apa, Liszt Adám gondoskodik róla, hogy fia a legkitűnőbb külföldi mesterek kezébe jusson. Bécsben, majd Párizsban, az akkori Európa e két legjelentősebb zenei gócpontjában nő, fejlődik Liszt csodálatra méltóan sokoldalú szelleme. Abban a korban, amikor kezdetét veszik az embert elhatározó, első, nagy benső küzdelmek, mikor a külső benyomások a legerősebbek, egy életre döntőek, Liszt már Párizsban él: rajongó fiatalságának első komoly eszményeit a francia szellem

és érzésmód színezi. Ez az idegen hatás nála azért is erősebb, mert nemzeti tradíciókon nyugvó kultúra helyett csak homályos gyermekkori hazai emlékeket, ösztönös érzéseket tudott ezzel szembeszegezni. Sorsa közös volt minden magyar ember sorsával, aki szűkebb hazáján túl érvényesülni akart: rá volt utalva, hogy idegen nemzetektől tanuljon, hogy hozzájuk alkalmazkodjék. Így lett Liszt Ferenc a francia kultúra adoptív gyermeke; a francia nyelv lesz az anyanyelve, amelyen mindig a legtökéletesebben írt és beszélt. Különösen a párizsi szalonok voltak azok a kimeríthetetlen szellemképző iskolák, amelyek felkeltik a fiatal Liszt nagy tudásvágyát, megtermékenyítik minden értékes eszmét mohón habzsoló, örökké nyugtalan lángelméjét.

Franciaország szellemi és művészi fejlődésében kétségtelenül a legjelentősebb korszak volt a romantikus forradalomé. Romantika és reformvágy karöltve járnak: lázadás a tradíciók, a megmerevedett klasszikus formák ellen minden szellemi téren, a személyes élmény, a fantázia, a szabad haladás jogainak előtérbe lépése, viszont az előbbi kor száraz racionalizmusával szemben a keresztény tanok, az ember szeretet, a szociális érzék erősebb hangoztatása. A rajongó francia fiatalság előtt mint egy boldogabb, szabadabb világ biztosítékai tűnnek fel az új eszmények. Liszt szenvedélyes, mindent szívvel-lélekkel megragadó temperamentumával elemében van itt. Mint művész természetesen a haladás híve, de ugyanekkor mélyen vallásos, emberszerető lelkében erős gyökeret ver a keresztény humanitás eszméje. Lammenais abbénak, a liberális katolicizmus fővezérének írásait éppen olyan rajongással olvassa Liszt Párizsban, mint itthon olvassák a mi magyar ifjaink. A lobogó lelkesedést és forradalomtiszteletet, ami nálunk olyan jellemző az 1832—36. országgyűlés fiatalságára, Liszt a forradalmi eszmék tűzfészkében éli át. De Párizsban ugyanekkor a szellem legnagyobb arisztokratái adnak egymásnak találkozót. Ilyen környezetben Liszt fejlődése is rohamlépésben megy előre.

Az új romantikus mozgalomnak festői — akik először rázzák le a klasszikus formalizmust — mint Delacroix, Delaroche; költői, írói, mint Chateaubriand, Lamartine, A. Musset, George Sand, Victor Hugo, Heine; zenészei, mint Berlioz, Chopin, David, a legelőkeltebben vesznek részt egymás dolgaiban. Forradalmi művészek, akik a szellemi élet minden megnyilvánulása iránt érdeklődve nem ismernek egyoldalúságot. Érdekeik összeolvadtak, egymáson mérték az erejüket, egymással való súrlódásokban jutnak saját művészetük nagyobb tudatára. Ebben a szellemi környezetben fejlődött a magyar Liszt Ferenc azzá a páratlan univerzális szellemmé, akivel a zenész is tagja lesz egy mindent átfogó szellemi egységnek, a gondolkodó művészek egységének. Liszt ugyanazokat az eszméket fejezi ki zongorán, amelyeket a toll, az ecset, a véső művészei a maguk nyelvén öntenek formába. Lammenais-nak különösen a művészetről való felfogása vésődik mélyen a fiatal Liszt lelkébe. Itt kapja a platoni művészetfilozófia legtisztább romantikus megfogalmazását. E szerint a művészet az ember tökéletesedését és nemesedését szolgálja. A művész, éppen úgy mint a pap, az emberiség, a nép vezetője, aki mindenütt szent tüzeket,

nemes érzéseket, fenséges lelkesedést gyűjt, a Szépség formájában az Istenség, a Végtelen után való vágyódásunkat kelti fel, ami mindannyiunkban többé-kevésbé él. A zene két főforrása az Isten és a Nép, vagyis a Hit és a Nemzetiség.

Liszt a júliusi forradalom idején már az egész Európában elismert, mindenütt páratlan lelkesedéssel ünnevelt művész. Hazájától 1823 óta — midőn mint csodagyermek Pozsonyban és Pesten hangversenyezik — teljesen elszakadt. 27 éves már, amikor Velencében, az újságból szerez tudomást a nagy pesti árvízkatasztrófáról. A haza fogalma újra felvilágosodik benne. Miből állhatott ez a fogalom Lisztnél? Gyermekkori emlékei „a hatalmas, hömpölygő Dunáról, a messzi pusztákról, a békésen legelésző nyájakról“, de amelyek mégis elég erősek voltak arra, hogy hazája segítésére ösztönözzék. Liszt tehát mint a nagylelkű, érzőszívű ember kerül először közelebbi viszonyba Magyarországgal. Bécsbe siet, ahol tomboló lelkesedés közepett tíz hangversenyt ad az árvízkárosultak javára. Képzeltük azt a fogadtatást, amiben ezek után Pozsonyban, majd Pesten részvett. Páratlanul áll ez talán az egész művészettörténetben. Ünneplésének motívumai között ott szerepel a zongoraművészet egész világon győzhetetlen, legnagyobb reprezentánsa, a játékonyság, a nyugati, új eszmények, a szellemi haladás és szabadság hírnöke, „a nagy tanítvány a vészek honából, melyben egy világ szíve ver“ — írja róla Vörösmarty ódájában —, de mindezek a motívumok eltörpülnek a legfontosabb előtt: Liszt mint nemzeti hős áll hazája előtt, midőn a Rákóczi-induló tüzes ritmusai először csendülnek fel mesteri ujjai alatt. Hát még amikor Liszt egy csomó magyar népies témát megismerve, hazája iránt érzett őszinte szeretetből és lelkesedésből egy másután alkotja meg Magyar Rapszódiait. Ezentúl a nemzet zenei géniuszának megtestesítőjét látják benne, akit most már elszakíthatatlan szálak fűznek nemzetéhez.

Liszt szellemi fejlődésének jellemzéséből láttuk, hogy ez teljesen a nyugati kultúrában gyökerezett: honfitársaihoz még anyanyelvükön sem szólhatott. Hogy mégis ennyire fel tudta kelteni hazája lelkesedését, annak oka csakis az a nagy megegyezés lehetett, ami a nemzet akkori vágyai, érzései és Liszt egész egyénisége, temperamentuma, művészetében megnyilvánuló nemzeti jellegű törekvései között fennállt. A nemzet művészi dicsőségének vágya volt ez, a magasabbrendű magyar műzene megteremtésének reménye, amit Liszt az egész világon hamar népszerűvé vált magyar rapszódiaival keltett nemzetében, így lett a romantikus gondolat — miszerint a művész népének és korának vezére — Magyarországon Liszt Ferencben aktuálissá. A „magát szünet nélkül álmokban hintázni szerető Hunniában“ már olyan gondolatok kelnek, hogy a francia, német és olasz zene mellett a magyar lesz a negyedik nemzeti zenei stílus, ami világhíre emelkedik.

De kérjük: tényleg volt-e reális alapja ezeknek a reményeknek, amelyeket Liszt keltett fel nemzetében? Nem volt-e akkor a magyar műzene is egyike azoknak a magyar álmoknak, amik az igazi nemzeti önismeret hiányából fakadtak, amik ellen Széchenyi, Liszt nagy magyar kortársa, egész életében hadakozott? Kérjük: miből állt az a

zene, amit Liszt hatalmas egyénisége téglaként felhasznált magyar tárgyú szerzeményeihez?

Első nemzeti zenestílusunk volt ez, a verbunkos stílus, amely a XVIII. század végén kerül felszínre. Népi és régi magyar elemekből, olasz, osztrák, szláv táncmuzsikából szövődött. Terjesztésében a cigányoknak van nagy szerepük, virágkorát éppen a leghíresebb magyar cigánymuzsikus, Bihari János játékában éli. Előadásában, amely az ösztönös faji előadóművészet bámulatos példaképe volt, ez a zene nemzeti, hősi pathoszt nyer, s szimbóluma lesz az új magyar nacionalizmusnak. A reformkor nemzedékének és utódainak már mint „ősi“ magyar zene jelenik meg, amely a népies „Lassú“ és „Friss“ váltakozásával, heroikus jellegével különösen beleillett a reformkor lelkes hangulatába. Akadnak olyanok is (Csokonai), akik a verbunkban már ázsiai, tehát ősi magyar hagyományt látnak.

A 40-es években a népies műdal, a magyar nóta mind nagyobb térhódítása szorítja háttérbe a tisztán hangszeres verbunkos zenét. Feltűnik a csárdás, amely valószínűleg a verbunkos „Friss“ tételéből fejlődött ki s csakhamar a legszélesebb körökben hódítja meg a magyar közönséget, majd a külföldet. Magáról a népdalról igen zavaros fogalma volt a XIX. század magyarságának. Ahelyett, hogy ezeket a nép körében rendszeresen gyűjtötték volna, megelégedtek az úri osztályhoz tartozó dilettánsoktól szerzett népies műdalokkal, amelyeket nagy elterjedtségük miatt egyszerűen népdaloknak hívtak. Liszt számára tehát majdnem kizáróan ez a népies műzene jöhetett számításba, amit ennek egyetlen művelőitől, a cigányoktól ismert meg. A hangszeres művelését akkor még a magyarság elhanyagolta, a pénzért mulattató muzsikust különösen lenézte, a zenével ilyen értelemben való foglalkozást a sátoros cigányhoz való leüllyedésnek tekintette. Így az idegenben felnőtt Lisztnek rögtön feltűnhetett, hogy itthon a népies zenét csupán a cigány játssza, ami csak még jobban megerősítette őt abban a romantikus rajongásban, amellyel a cigányzene iránt viseltetett. Bárhol járt a nagyvilágban, mindenütt a legnagyobb érdeklődéssel hallgatja az orosz, a spanyol, a román stb. cigányok zenéjét. Magyarországi tartózkodásai idején minden alkalmat felhasznál, hogy élvezhesse játékukat, amelynek szabad, kötetlen rapszódikus formája, érzelmi féktelensége, a csillogó, virtuóz díszítések gazdagsága, a telt színes hangzás, a hangulati ellentétek szeszélyes váltakozása, az egész stílus exotikus jellege természetesen rendkívül hatottak egy olyan egész lelkében-szellemében romantikus művész fantáziájára, mint amilyen Liszt volt. Még 1822-ben alkalma van egyszer Bihari lenyűgöző játékát hallani, ami olyan felejthetetlen benyomást gyakorol rá, hogy még hosszú évek után is a legnagyobb elragadtatással emlékezik meg róla. Hogy ez a zene mennyiben tarthatott számot ethnográfiai hűségére, mennyiben volt tényleg magyar népzene vagy cigányzene, azaz hivatott egy „nemzeti éposz“ megalkotására, ezt a problémát Liszt lírikus romanticizmusában fel sem veti. (L. Des Bohémiens et de leurs musique en Hongrie 1853.) Abból ugyan, hogy még 1838-ban tervbe vett egy vándorutat Magyarország legelhagyottabb részeinek felkutatására (L. Gesam.

Schrift. Bd. II. 225. 1.), következtethetünk arra, hogy csodálatos muzsikus ösztönével megérezte, hogy a nép körében kellene kutatni a magyar zene után. Fájdalom, ezt a tervet ezerféle kötelezettségei miatt sohasem tudta megvalósítani. Ezek a kötelezettségek a városokhoz kötik, már pedig mind a városok, mind vendéglátó házigazdái, arisztokraták, főpapok — legkevésbé voltak alkalmasak arra, hogy Lisztet a magyar falu zenéjével megismertessék, mikor erről még a szakzenészek sem tudtak.

Beláthatatlan az a perspektíva, amit a magyar műzene fejlődése nyújtott volna, ha Liszt felfedezi a falvakban akkor majdnem teljesen elrejtve élő magyar parasztosztály dalait. A kor uralkodó stílusának talán kevéssé jött volna elébe ennek a népdalnak klasszikus egyszerűsége, tömörsége, egyszólamú jellege, de tényleg ősi magyar hagyományokban gyökerező melodikai, ritmikai gazdagsága kimeríthetetlen ihletforrás lett volna Liszt európai szellemének megtermékenyítésére.

Ebből a szempontból szinte proféciaszámba mennek azok a sorok, amelyeket Chopinról írt könyvében a nemzeti zeneköltőről írt. Liszt már ekkor világosan látja, hogy a műzene fejlődésével a faji szempont is erősebben fog érvényesülni, azaz olyan művészek fognak fellépni, akiknek az osztályozása a jelen olasz, francia, német kultúrkörnél finomabb megkülönböztetést követel. Az idő eljön — írja Liszt —, mikor ezeknek a mestereknek műveiben teljesebben, igazabban, érdekesebben fog visszatükröződni a népies szellem, mint a mai idők művészietlen, agyoncsépelet, népszerű zenéjében. Chopin igazi lengyel művész, mert olyan formákat választott, amelyekben népének sajátos érzésvilága teljesen kifejezésre jutott. Ennek a sajátos faji jellegnek a felismeréséhez idő kell. A zenének a szívekre való befolyása olyan titokzatos, még a hivatottak is olyan nehezen tudják a zene e jellegét szavakban, képekben visszaadni. Egy egész generációnak kell ezt a költészetet ismerni, illatát magábaszívni, hogy sajátos szépségét megragadja, szülőhazáját benne megérezze.

Liszt tehát csakis azt az anyagot használhatta fel magyar témájú műveiben és feldolgozásaiban, amit akkor itt megismerhetett. Mivel ezt az anyagot nagyrészt a cigányok tolmácsolásából, másodkézből kapja, ez a cigányelőadás stílusa mindenkor nagy szerepet játszik Liszt magyar stílusában. A rögtönzéseként ható közvetlenség, ami annyira jellemző a cigányelőadásra, különösen találkozott Liszt rapszódikus, mindig teremtő erővel ható művészi egyéniségével, amihez a csillogó ornamentikában még a zongoravirtuóz érvényesülése járult. Így válik a reformkornak verbunkos, csárdás és nótaelemekből összeszőződött magyar zenéje mint jellegzetes magyar zene Liszt alkotásain keresztül az egész világon ismertté és népszerűvé.

E kornak „népzenejéről“ azonban előbb-utóbb ki kellett derülni, hogy az ősi magyarsághoz semmi köze nincs. A verbunkos zene csak felvett egy sor, a XVIII. századnál nem régebb eredetű népi elemet, de lényegéből úri muzsika maradt; a csárdás, a nóta pedig a század tipikus népies, műzenei termékei voltak, tehát hogyan képviselheték volna az egész magyarság szellemi egység-

gét? Ez volt az oka annak, hogy a magasabbrendű magyar műzenének a kicpítése, amiről annyit írtak és ábrándoztak még a század első felének írói, nem tudott megvalósulni. Széchenyi igazsága itt is bebizonyosodott. A művészet fejlődésében sincs ugrás. Egyszerre nem lehetett magyar szimfóniákat, magyar operákat stb. teremteni ott, ahol hiányzottak az előfeltételek, elsősorban a gyökér: nem az igazi népzene, mert ez megvolt, — hanem annak ismerete s az ebből kinövő szerves fejlődés. A verbunkos zene anyaga csak magyaros, de nem magyar zeneművek megalkotására vezethetett. Liszt és Erkel zsenije által ez a zene részben meg tudta tartani eleven hatóerejét, de hogy hogyan fosztanak szét az erre az anyagra épített összes remények, arra legékeesebb és számtalan bizonyítékot éppen a második évszázad öntudatosabb, képzetesebb magyar zenészeinek írásai szolgáltatnak. „A magyar zene erősen gurul le a lejtőn. A hazai zeneműkiadók ajtót mutatnak neki, hacsak operetti, népszínművi, kuplés fércelményi vagy felfújt, naturalisztikus kosztümben nem mutatja magát. Miért nem kell más a közönségnek? Mert szíve, vére, agya épp az ilyen termékektől gyökeresen meg van fertőzve“ — írta már 1900-ban Ábrányi Kornél.

Ilyen állapotok között, midőn az idegen tánczenétől szaturált újabbfajta cigányzene képviselte a magyar közönség legfőbb zenei táplálékát, jut különösen éles világításba másfajta szempontból nézve Liszt magyar kulturális jelentősége. Fővárosi szereplései, majd rövidebb-hosszabb ideig való itt-tartózkodása olyan jótékony befolyást gyakorolnak a magyar zenei életre, mint eső a kiszikkadt mezőkre. Már zongorahangversenyei is rendkívüli fellendülést jelentettek a főváros szellemi életében. Liszt majdnem minden esetben jótékony célokra játszik. Nevének nimbusza elég arra, hogy azelőtt soha nem hallott árak mellett zsúfolásig megteljen a hangversenyterem. Liszt nagylelkűségéből nagy összegek jutnak így tisztán magyar kulturális célokra: a Nemzeti Színház alaptökéjének gyarapítására, a pest-budai Hangászegyesület, egy létesítendő magyar zenekonzervatórium javára, szegényalapra, árvalányok intézetének javára stb., stb. Az ötvenes évek végén, amikor Liszt — egész Európában a legfőbb zenei tekintély — már megteremtette Weimarban a német zenei élet központját, hazájában is főképp mint alkotóművész lép a nyilvánosság elé. Műveinek méltó tolmácsolása mindenkor a legnagyobb erőfeszítést követelte a hazai muzsikusoktól. Így az egész fővárosi zenevilág, minden számbavehető dalegylete és műkedvelői mozgósítva lettek az 1856-ban bemutatott Esztergomi miséjének megfelelő előadására. Szimfonikus költeményeit (*Les Préludes*, Hungária) 1858-ban maga vezényli Pesten. Az ilyen nagyigényű művek előadhatósága már magábanvéve bizonyítja a magyar előadóművészet fellendülését. A pest-budai Zenede 25 éves évfordulójára Liszt itt nálunk mutatja be először a „Szt. Erzsébet legendá“-ját. Magyar eredetűek voltak a mű vezérmotívumai, magyar királylány ihlette a megírására, a magyar fővárosban kerül bemutatásra: nem volt csoda, hogy „a honi művészeti erőket az eddigieknél még sokkal jobban lelkesítette. A hazai dalegyletek tömeges és fényes megjelenése, valamint azok példátlan lelkesedése és

áldozatkészsége, az egész nemzet részéről tanúsított osztatlan részvét és méltánylat, mindezek olyan hatalmas tényezők valának, melyeknek rendkívüli sorakozásuk s összműködésük által rendkívüli hatásokat és eredményeket is kellett szülniük.“ (Zenészed Lapok, 1865.)

Nagy dolog volt ez a tiszta művészetért való lelkesedés, e minden lelkiséget durván lekicsinylő, liberális-materiális szellemű korban, midőn a nemzet egész életét lefoglalták a politika párhullámai, mikor még a cigánybandák is úgy osztályoztalak a fővárosban, hogy a jobb- vagy baloldali párt bandái voltak-e? A nemzet a politikán kívül végre igazi szellemi értékekért is tudott lelkesedni. Liszt Ferenc össze tudta forrasztani honfitársai szívét, olyan művével, mint a Szt. Erzsébet, amelynek ideális tartalma éppen a nemzeti és keresztény világfelfogásra épült s amelyben az őszinte hit és egyszerű fenség kiküszöböl minden külsőséges technikai érdekességet.

Példátlan volt az a hatalmas megmozdulás is, amit a nemzet 1873-ban, Liszt 50 éves művészi évfordulójának alkalmából mutatott. A XIX. század legnagyobb magyar jubileuma volt ez. Tízezer forintos Liszt-alapítvány, számtalan ajándék, díszbankett, fáklyás szerenád, külföldi művésznagyságok részvétele, műveiből rendezett hangversenyek mutatják, hogy ebben az ünneplésben mint egy test és lélek fort össze az egész magyar társadalom.

Illett is ez a grandiózus ünneplés a lelkesedni olyannyira tudó magyar lélekhez. De mintha lelohadt volna valahogy a tüze, midőn Liszt nem mint a hangversenytermek hőse, hanem mint az 1875-ben megalakult Zeneakadémia elnök-igazgatója áll a magyar kultúra harcosai közé. Ezzel sikerült őt minden évben huzamosabb ideig a fővároshoz kötni. Most már nem az volt Liszt hivatása, hogy az embereket csodálatos művészetével egy-két órára kiemelje hétköznapi életükből, hanem éppen, hogy ezeknek a hétköznapiaknak legyen ő is a munkatársa, hogy tartósan belenyúljon a hazai zenei viszonyokba, hogy irányítója legyen az egész hazai zeneművészetnek. Itt azután bőven volt része a gáncsoskodásban, bár feladatát mindenkor a legjobb, legnemesebb szándékkal igyekezett betölteni. A germanizálás vádjával illetik, mert a Zeneakadémia első tanárainak, Erkel kivételével, idegen származású mestereket hívott meg. Lisztnek azonban ahhoz a módszerhez kellett folyamodnia, ami volt. Egyszerre a semmiből nem teremthetett elő magyar zenepedagógusokat: ezeket neki kellett előbb felnevelnie. A Zeneakadémia tervezetébe beillesztette a magyar zene sajtóságainak tanítását is. De tehetett arról Liszt, hogy ez a súlyos probléma, ami ma 60 év múlva, a magyar népzene megismerése után is még csak feldolgozás alatt van, akkor egyszerűen megoldhatatlan volt, tehát tanítására sem akadt senki? A magyar nagyközönségnek igen csekély fogalma lehetett Liszt európai jelentőségéről és állásáról, mert minduntalan kifogásolják azt is, hogy Liszt nem ül egész éven át Pesten, hogy nem vizsgáztatja, nem osztályozza növendékeit stb.

Liszt mindeme kifogással semmit sem törődött. Ő a nagy úttörő, Európa zenei nyelvezetének átforgatója hozzászokhatott már az ilyesmikhez. Hiszen még itthon is előfordult, hogy Koronázási miséjét — amelyben Liszt a legnemesebb, legmagasabb, az eddigi elemekből

mintegy idealizált magyar stílusát alakította ki — a „jövő zenéjének“ ellenségei ünneprontó jellegűnek találták s mindent megtekintve előadásának megakadályozására. Csak Erzsébet királyné közbenjárására került mégis előadásra. „Tiszta lélek, tiszta szándék, akár siker, akár nem“ — idézi egy levelében magyarul Széchenyit. A hazai zeneéletnek, zenepedagógiának mégis csak ő izmosította szárnyait. Liszt ii évig, tehát haláláig töltötte be a Zeneakadémia elnöki székét és a legfelsőbb zongorakiművelési osztály vezetését. Évente a téli hónapokat töltötte Pesten s ez alatt az idő alatt mind művészi, mind társadalmi szempontból ő volt a főváros szellemi életének központja. A magyar zongorapedagógia tanítványain keresztül még ma is őt vallja szellemi nesztorának. Allandó zenei matinékat rendezett, ahol a főváros elite-közönsége előtt tág teret nyújtott magyar szerzők műveinek bemutatására. Ezekkel a matinékkal nemcsak az Akadémia művészi színvonalát, híret emelte, hanem a művészet iránt felkeltett érdeklődésén át a magyar társadalom szellemi egybeforrását is elősegítette. Külföldi művészek állandóan megfordultak nála, tiszteletükre estélyeket rendez s így ad alkalmat a magyar és a külföldi szellemiség kölcsönös megismerésére. Alig volt hazai cél, aminek érdekét fel ne karolta volna s hathatósan elő nem mozdította volna. Vagyont gyűjthetett volna csak abból a pénzből, amit ilyen célokra áldozott, hogy önmaga számára csak a legszükségesebbet tartsa meg. Hogy veleszületett nagylelkűségével és jószívűségével egyénileg is mennyit tett a fiatal magyar zenészek oktatása, bátorítása, pártfogása és pénzbeli segélyezése terén, mindenki tanúsítja, aki csak vele érintkezett.

Így munkálkodott hazája kultúrájának emelésén Liszt Ferenc, a nagy művész és a nagy ember. Midőn 1839-ben pesti hangversenyén díszkardot nyújtanak át neki a nemzet hálája és hódoló tisztelete jeléül, köszönő beszédében rámutat arra, hogy Magyarország sok csatában dicsőséges, most a béke idején tudománya és a művészete által legyen híres. De közbejön a szabadságharc, az elnyomatás korszaka, amely minden szellemi életet megbénított, majd a kiegyezés kora, midőn a nemzeti érzés nem követelte olyan parancsolólag már a művelődést, az irodalom, művészet pártolását, a műveltség ügye már nem hazafias demonstráció, mint Széchenyi reformkorszakában. Az idegenbe szakadt és idegen műveltségű Liszt nemcsak fenti szavaival, hanem lélekben, szellemben is ennek a nagy korszaknak maradt híve egész életén keresztül. Széchenyi és Liszt emberi, erkölcsi egyénisége, valamint életük, munkálkodásuk vezérelvei ezért mutatnak olyan bámulatos megegyezést. Egyik a politikában, másik a művészetben fáradozott azon, hogy a XIX. század első nagy szellemi irányának, a romantizmusnak alapelveit: a nemzetiséget és keresztény erkölcsöt, egyéni tökéletesülést és egyéni munkálkodást, a nagy emberi közösségek erkölcsi megjavítását egész életén át emberfeletti küzdelmekkel megvalósítsa. Ezekben a törekvésekben bontakozik ki nemzetük előtt mindig tisztább fényvel lángelméjük örökké ihlető, termékenyítő, példaadó ereje.